

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ XX СТОЛІТТЯ: ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЙ

У статті здійснено аналіз культурно-історичних періодів у контексті музично-педагогічної історіографії. На підставі аналізу досліджень провідних українських науковців музичної педагогіки та музичного мистецтва виявлено, що вивчення окремих аспектів історії музичної освіти займалися ряд науковців, проте цілісного бачення історичних подій даної теми немає. Автор на основі узагальнення попередніх наукових розвідок, пропонує власну періодизацію історії вітчизняної музичної освіти XX століття.

Ключові слова: музична освіта, інструментальна освіта, виконавство, педагогіка, культурно-історичні періоди.

В статье осуществлен анализ культурно-исторических периодов в контексте музыкально-педагогической историографии. На основании анализа исследований, ведущих украинских ученых музыкальной педагогики и музыкального искусства выявлено, что изучением отдельных аспектов истории музыкального образования занимался ряд ученых, однако целостного видения исторических событий данной темы нет. Автор на основе обобщения предыдущих научных исследований, предлагает собственную периодизацию истории отечественного музыкального образования XX века.

Ключевые слова: музыкальное образование, инструментальное образование, исполнение, педагогика, культурно-исторические периоды.

In the article the analysis of cultural and historical periods in the context of music education historiography. On the basis of the analysis of the studies of the leading scholars of music pedagogy and music art revealed that the study of specific aspects of the history of music education with a number of scientists, but a holistic vision of the historical events of the subject there. History of music education often coincides with the historical events and the development of the pedagogy in Ukraine. Based on the above, select the period in which the music education becomes the path of system development. The lower bound is the end of the 19th century, the discovery of music schools and colleges, the upper limit is achieving competition among other countries at the beginning of the 21st century. At this time, along with the strengthening economy, increase the level of citizens ' life awakens to professional musical activity – performance and pedagogy that complement and enhance one another. On the basis of research scientists in the field of musical pedagogy.

Key words: *music education, instrumental education, performance, education, cultural and historical periods.*

Досліджуючи тенденції розвитку вітчизняної інструментальної гітарної освіти, вважаємо за необхідне висвітлити та узагальнити основні культурно-історичні періоди, що мали безпосередній вплив на формування музичної освіти та інструментально-виконавських традицій.

Аналіз культурно-історичних періодів здійснено на основі історичної періодизації, до якої звертались в своїх історико-педагогічних дослідженнях українські науковці: Н. Гуральник, О. Михайличенко, О. Ростовський, Т. Танько, В. Черкасов. Культурно-історичні періоди, що сформувались в історії вітчизняної музичної освіти, розглянуто в працях з мистецтвознавства (М. Гордійчук, Т. Іванніков, М. Михайленко, Є. Мошак, В. Сидоренко та інші), історії музичної педагогіки (Л. Воевідко, А. Козир, Г. Ніколаї, О. Рудницька, О. Щолокова), філософії (Л. Ваховський), історії культури (Д. Чижевський).

Мета статті – здійснити аналіз розвитку вітчизняної музичної освіти в контексті музично-педагогічної історіографії.

З метою здійснення періодизації розвитку вітчизняної музичної освіти ХХ століття звертаємось до праць науковців. Так Н. Мозгальова, здійснила систематизацію методичних видань з ХІV по ХІХ ст. присвячених інструментальній освіті, де вказала на працю каталонського гітариста Хуана-Карлоса Амата – «Іспанська гітара» (1586 р.). Цей трактат – перша методична робота популярної на той час п'ятиструнної гітари – попередниці сучасної класичної гітари [7, с. 22]. Початок ХХ сторіччя Н. Мозгальова характеризує сплеском зацікавленості до інструментального виконавства та змінами у пріоритетах навчального процесу. Панівна ідея, за словами дослідниці інструментальної освіти ХХ ст. – «почуття правди і віри у виконання музики» [7, с. 110].

О. Михайличенко, досліджуючи музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. зазначає, що витoki професійної вітчизняної музичної освіти слід шукати закордоном: «за відсутності можливості професійної музичної підготовки в Україні композитори та виконавці одержували музичну освіту за її межами» [6, с. 20]. Це такі музично-громадські діячі як А. Вахнянин, С. Воробкевич, М. Лисенко, М. Леонтович, Б. Підгорецький, Я. Степовий. Перші приватні музичні школи та училища, де молодь мала змогу отримати інструментальну освіту, були відкриті в кін. ХІХ ст. в Києві, Умані, Житомирі, Львові, Харкові, Одесі [6, с. 22].

Становлення професійного національного інструментального виконавства автор пов'язує з відродженням бандурного мистецтва на поч. ХХ ст. Визначну роль в цьому процесі відіграли видатні виконавці та педагоги М. Злобінцева, В. Овчинникова, Г. Хоткевич, В. Шевченко.

Альтернативою професійному виконавству, на думку дослідника, слід вважати – «народних музик», які були обов'язковими учасниками традиційних українських свят. О. Михайличенко пропонує власне бачення використання інструментальної музики у ХІХ – на початку ХХ ст.:

- хрещення, досвітки, весілля, вечорниці;
- виконання, пов'язане з сільськогосподарською або домашньою працею (музичний супровід на зібраннях людей, зайнятих обскубуванням пир'я, вишиванням у зимові вечори або вибиранням картоплі на полі) [6, с. 26].

На основі історико-педагогічних розвідок автора робимо висновок, що розгалуженість приватних музичних шкіл та училищ, де учні мали змогу отримати професійну інструментальну музичну освіту, а також наявність альтернативного народного музикування стали гарним підґрунтям для розвитку вітчизняної інструментальної музичної освіти ХХ ст. Ми погоджуємось з думкою дослідника який вважає, що «система музично-естетичного виховання дітей та молоді не може функціонувати поза громадської та побутової сфери людської діяльності» [6, с. 27].

Історичний аналіз української фортепіанної школи ХХ століття в контексті розвитку музичної освіти здійснила Н. Гуральник. Цей процес ми розглядаємо у кількох вимірах: історичному, науково-педагогічному, освітньому з визначенням значних подій в становленні та узагальненням основних періодів розвитку. Підкреслюючи важливість наукових розвідок провідних науковців з історії педагогічної думки (Л. Вовк, Н. Гупан, І. Зайченко, О. Сухомлинська, О. Черкасов, М. Ярмаченко та ін.), авторка пов'язує періодизацію історії музичної освіти з розвитком педагогічної думки. З цього приводу вона зазначає: «межі певних етапів розвитку педагогічної думки збігаються з розвитком музично-педагогічної ідеї, у змісті є спільне і певні відмінності» [3, с. 120]. Таке бачення відображає специфіку розгортання подій в культурно-освітньому середовищі та генезис визначених проблем.

Н. Гуральник, на основі аналізу педагогічної думки та музичної історіографії, виокремила шість культурно-історичних періодів в Україні: I період (кінець ХІХ ст. – 1905 рік) – виникнення об'єктивних передумов для розвитку музичної освіти. Плідна робота основоположників української музичної освіти М. Лисенка та його послідовників М. Леонтовича, К. Стеценка; II період (перша чверть ХХ ст.) – зароджується нова спеціальність – «Вчитель музики». В педагогіці поступово відмовляються від авторитарних методів навчання, поширюються національні та гуманні цінності; III період (к. 20-х – 30-і роки ХХ ст.) – складний час для розвитку вітчизняних ідей, критика усього національного. Освітніми центрами на цей час стають вищі музичні навчальні заклади, зміцнюється авторитет вітчизняних виконавців; IV період (40-і – 50-і рр. ХХ ст.) – позитивні зрушення в становленні національної музичної самоідентифікації на тлі

евакуації митців під час другої світової війни. Створюються численні науково-методичні праці, посібники, що суттєво піднімає якість викладання та являється стимулом для подальших наукових розвідок; V період (60–80-і рр.) – реалізація провідних ідей В. Сухомлинського та Д. Кабалевського. Підвищення професійних якостей вчителів музики та співів, як результат покращення навчально-виховного процесу на музично-педагогічних факультетах вишів України; VI період (1991 р. – початок XXI ст.) – підтримка національних традицій та фольклору в освітньому просторі на державному рівні. Час співдружності з Європейськими країнами та обмін досвідом на ниві кращих наукових досягнень [3, с. 125]. Означені періоди, що охоплюють першу половину XX ст. – ми розглядаємо як передумови становлення інструментальної освіти, а періоди другої половини XX ст. – в контексті розвитку інструментальної освіти.

В. Черкасов, у невід’ємності із загальноісторичними подіями, узагальнив та сформував п’ять періодів розвитку музично-педагогічної освіти з другої половини XX – до початку XXI століть, де поетапно розкриває історію розвитку вітчизняної музично-педагогічної освіти зазначеного періоду.

Перший період (1962–1970 рр.) в дослідженні В. Черкасова ознаменувався заснуванням музично-педагогічних відділень та факультетів, де готували майбутніх вчителів музики та співів. На думку вченого, гарним підґрунтям для розвитку галузі стала плідна робота науковців лабораторії естетичного виховання НДІ педагогіки України, які працювали над розробкою змісту уроків музики та співів, підвищенням якості проведення позакласної роботи, вивченням проблем музично-естетичного виховання школярів, модернізацією вокально-хорової роботи в школі. Вперше з’являються підручники з методики навчання співів для учнів загальноосвітніх шкіл [10, с. 77].

Стає очевидно, що поступове збільшення кількості вчителів музики та співів, підвищення якості підготовки студентів шляхом залучення висококваліфікованих викладачів та збільшення навчальних закладів з музичними кафедрами позитивно вплинуло на рівень викладання музики в школах.

Другий період (1970–1980 рр.) В. Черкасов пов’язує з дослідженнями молодих вчених музично-естетичного виховання школярів та організації позаурочної діяльності. В дисертаціях цього періоду розглядаються проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів музики і співів на музично-педагогічних факультетах. На думку автора, пошуки науковців, які почали друкувати результати своїх досліджень у першому фаховому виданні «Музика в школі» з 1972 року «відіграли значну роль у формуванні музично-педагогічної думки та розвитку української музичної педагогіки, підготовці вчителів до практичної діяльності з музично-естетичного виховання молоді» [10, с. 81].

На нашу думку, протягом другого періоду (за В. Черкасовим) відбувається подальше вдосконалення музично-педагогічної освіти. Неабияку роль в цьому відіграла плеяда молодих науковців, та науково-методичні розробки відомих учених (О. Раввінова та Л. Хлебникової). Спостерігається підвищення рівня компетентності у майбутніх вчителів музики та створення комплексного підходу до навчання у школярів.

Третій період (1980–1991 рр.) представлений у дослідженні В. Черкасова об'єднує загальнокультурні події та діяльність молодих науковців в сфері музично-педагогічної освіти. З'являється навчально-методична література: репертуарні збірники для дітей, обробки української народної пісні, збірники пісень для шкільного хору. На думку дослідника, поява програми Д. Кабалевського «Музика», внесла якісні зміни в навчання школярів у школі та підготовку студентів на музично-педагогічних факультетах. Нова концепція музично-естетичного виховання запропонована Д. Кабалевським, стала поштовхом для нових наукових робіт молодих науковців [10, с. 85].

Як відзначає В. Черкасов, велику роль у формуванні музично-педагогічної думки цього періоду відіграли викладачі КДП ім. О. Горького, які розробляли та впроваджували ефективні методики музичного виховання. Так, у 1982 році Г. Падалкою був опублікований посібник «Учитель, музика, діти», розрахований на студентів музично-педагогічних факультетів та вчителів музики, де авторка підсумувала діяльність провідних педагогів музичного виховання та вказує на «високу ціль» вчителя музики. У 1983 році О. Рудницька в опублікованому посібнику «Вчись цінувати прекрасне» запропонувала власну методику формування естетичних цінностей.

Ми погоджуємось з думкою дослідника, який вважає що третій період розвитку музично-педагогічної освіти ознаменувався тим, що багато талановитих викладачів та науковців працювали над покращенням виховного процесу та підвищенням професійних якостей майбутніх вчителів музики. Це стало рушійною силою в розвитку педагогічної думки та створення принципово нових програм для навчання школярів, репертуарних збірок для дитячого хору, навчально-методичних посібників, наукових праць провідних викладачів та наукових пошуків молодих науковців.

Четвертий період (1991–2000 рр.) на думку В. Черкасова, сформувався під впливом загальнополітичних та культурних подій в країні. Поряд з впровадженням нової програми «Музика», розробленої Д. Кабалевським та адаптованої українськими викладачами на чолі з О. Ростовським, здійснюється розробка та експериментальні пошуки в напрямку нової концепції мистецької освіти лабораторією естетичного виховання під керівництвом Л. Масол [10, с. 88].

У 1995 році важливим кроком, на думку В. Черкасова стало те, що

Міністерством освіти України та АПН України був заснований науково-методичний часопис «Мистецтво та освіта», головним редактором якого призначено Л. Масол. На сторінках цього видання розглядаються проблеми естетичного виховання, вищої школи, організації педагогічної освіти за кордоном. У науково-методичному часописі «Мистецтво та освіта» в 1997 році вперше опубліковано Державний стандарт загальної середньої освіти в галузі художньої культури, авторами якого були О. Костюк, Л. Левчук, Л. Масол, О. Рудницька.

Викладачами музично-педагогічного факультету КНПУ ім. М. Драгоманова О. Рудницькою, А. Болгарським та Т. Свистельніковою підготовлено та опубліковано перший посібник для студентів мистецьких спеціальностей «Основи педагогічних досліджень» [10, с. 89].

За час четвертого періоду (за В. Черкасовим) багато талановитих викладачів та науковців працювали над науково-обґрунтованими методичними розробками. Це стало рушійною силою в розвитку педагогічної думки та створення принципово нових програм для навчання школярів, репертуарних збірників для дитячого хору, навчально-методичних посібників, наукових праць провідних викладачів та наукових пошуків молодих науковців.

П'ятий період (2000–2008 рр.) за В. Черкасовим представлений новими дослідженнями провідних вчених з музично-педагогічної освіти та обговоренням актуальних проблем галузі на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Серед найбільш вагомих праць автор виділяє роботи О. Михайличенка, О. Олексюк, Т. Рейзенкінд, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Шевнюк та інші.

Актуальні питання музично-педагогічної освіти обговорювали на педагогічних читаннях, присвячених О. Рудницькій. А обмін міжнародним досвідом став можливим на міжнародній науковій конференції «Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти в контексті європейської інтеграції», яка проходила на базі СДПУ ім. А. Макаренка в 2004 році [10, с. 96].

Важливий етап розвитку вітчизняної музично-педагогічної думки, як зазначає автор – «пов'язаний із розробленою у 2003 році концепцією загальної мистецької освіти, в якій увагу привернуто до того, що загальна мистецька освіта спрямовується на реалізацію Національної доктрини розвитку освіти в Україні та розглядається в контексті розвитку особистості школяра» [10, с. 96]. Ми погоджуємося з думкою дослідника та вважаємо, що музично-педагогічна освіта змінює векторність свого розвитку у напрямку антропологічного підходу до навчально-виховного процесу школярів.

До аналізу історії розвитку педагогічної діяльності та виконання на народних інструментах вітчизняної музичної освіти, звертається в дослідженнях В. Заєць. У роботі дослідник розглядає науково-практичну

школу М. Давидова, передумовами створення якої, стали методичні принципи основоположника професійного народного мистецтва – М. Геліса. На основі історико-педагогічного підходу, автор визначає генезис успішного розвитку української академічної школи народних інструментів та пропонує власну періодизацію становлення музичної педагогіки: «в єдності трьох якісних станів: сфери практичної діяльності, галузі наукового-теоретичного знання та освітнього комплексу» [8, с. 66]. Вчений виділяє 4 періоди розвитку: перший період (кінець XIX ст. – 20-і роки XX ст.) – емпіричний розвиток (відбуваються процеси систематизації теоретичних знань та спроби вдосконалення методики в педагогічній діяльності на тлі переходу від аматорського виконання до професійного); другий період (20–50-і роки XX ст.) – емпірично-методичний розвиток (заклав фундамент професійного викладання у вищих навчальних закладах провідних культурних центрів України); третій період (50–90-і роки XX ст.) – науково-методологічне спрямування, характеризується тим, що фундаментальним чинником у розвитку інструментальної музичної освіти безсумнівно є наукові дослідження, які з одного боку формують методичну базу для викладачів ВНЗ, а з іншого – вказують на поле для майбутніх наукових розвідок; четвертий період (90-і роки XX ст. – до нашого часу) – науково-теоретичне обґрунтування процесів і принципів музичної педагогіки й виконавства в галузі, характеризується зв'язком музичної педагогіки з іншими науковими дисциплінами, використанням зарубіжного досвіду та вказує на розширення проблематики наукових досліджень [8, с. 72].

Виходячи з викладеного, виділяємо проміжок часу в якому музична освіта стає на шлях системного розвитку. Нижня межа – кінець XIX ст., відкриття музичних шкіл та училищ, верхня межа – досягнення конкурентоздатності серед інших країн на початку XXI століття. В цей час разом із розбудовою економіки, підвищенням рівня життя громадян пробуджується тяга до професійної музичної діяльності – виконавства та педагогіки, які співіснуючи доповнюють та вдосконалюють одна одну. На основі аналізу досліджень науковців у галузі музичної педагогіки, визначимо періодизацію музичної освіти XX століття.

Перший період (кін. XIX ст. – поч. XX ст., до 1912 р.) – виникнення передумов для розвитку професійної музичної освіти.

Відкриття музичних шкіл та училищ стало фундаментом для розвитку вітчизняної музичної освіти. В цей період разом з виконавством народних музикантів створюються умови для викладання в приватних музичних школах. Провідні викладачі цих шкіл, такі як С. Воробкевич, М. Лисенко, Я. Степовий, попередньо отримали музичну освіту за кордоном. Географія педагогів, які отримали музичну освіту за кордоном досить широка, що дозволяє стверджувати про високий рівень викладання та вимог до учнів.

Протягом першого періоду не було суттєвих наукових досягнень.

Другий період (1913–1938 рр.) – час становлення вищої музичної освіти.

Разом з фольклорними течіями розвитку музичного виконавства в цей час відкриваються консерваторії та філармонії, а також активізується діяльність оперних театрів. Значний крок у розвитку композиторської школи здійснив Б. Лятошинський. Разом із колегами, професорами консерваторії Б. Лятошинський створює національну композиторську школу. Важко переоцінити внесок у науку талановитого піаніста, композитора та педагога Б. Яворського. Розробивши власну теорію ладового ритму, він мав змогу втілити її в життя зі своїми учнями – «виявляє потенційні можливості та технічну придатність нової теоретичної концепції» [1, с. 24].

Отже, протягом другого періоду зроблені значні кроки в розвитку української музичної освіти: збільшується кількість музичних навчальних закладів, філармоній та театрів, запроваджуються нові ідеї в музичній освіті та вихованні, формується плеяда національних музичних діячів, науковців та композиторів, що піднімають українську музичну культуру на якісно новий рівень.

Третій період (1939–1961 рр.) найскладніший час в розвитку музичної освіти: зміна місця проживання провідних митців пов'язана з евакуацією під час II світової війни та звільненням з роботи або репресіями інакомислячих, не згодних з позиціями комуністичної моралі в повоєнні роки.

Предмет «Музика», в 1941 р. в школі викладався лише в I–IV класах, часто не фахівцями, що негативно відобразилось на якості викладання та на майбутньому розвитку музичної освіти. В 1956 р. музику було включено до навчальних планів V – VI класів, але недоліки в якості викладання попередніх класів далися в знаки: уроки продовжували проводити формально, як не важливі [2, с. 25]. Повоєнний час характеризується боротьбою з «буржуазним націоналізмом». На законодавчому рівні вийшло рішення ЦК ВКП(б) «Про оперу «Велика дружба» В. Мураделі» (1948), де було розкритиковано формалістичні ознаки сучасної музики. Під критику потрапили багато митців, в тому числі: В. Барвінський, М. Вериківський, Б. Лятошинський. Під заборону потрапило навчання гри на таких музичних інструментах: гітара, саксофон, акордеон та концертино, які були вилучені з навчального процесу вищих навчальних закладів [5, с. 48].

Третій період об'єднавши складні історичні події та творчі пошуки митців в часи евакуації під час другої світової війни, приніс багато музичних творів воєнної тематики, збагативши скарбницю української музики. Разом з тим критика музичних творів, їх авторів та музичних інструментів загальмувала розвиток музичної освіти в цей період.

Четвертий період (1962–1990 рр.) – переломний час в розвитку музичної освіти, науки та виконавства.

Створення музично-педагогічних факультетів в педагогічних вузах країни стало стимулом для розвитку галузі музично-педагогічної освіти. У 1963 році уроки музики та співів почали викладати в I–VIII класах. Публікуються перші навчальні посібники на допомогу вчителям та студентам, авторів: Л. Височинська, О. Пастушенко, Р. Скалецький, В. Уманець та інші [4, с. 109]. Науковці активно досліджують проблеми навчально-виховного процесу в школі та вдосконалюють навчальні плани. Беруться до уваги дослідження та методичні розробки провідних вчених та педагогів інших країн. Серед радянських науковців, найбільший вклад в розвиток навчальних програм цього періоду зробив Д. Кабалевський.

Активно розвивається позакласна робота. Велику роль у формуванні музичного смаку відігравали творчі колективи: хори та оркестри. Їхня організація стала можливою завдяки випускникам музичних училищ та консерваторій – хорових та оркестрових диригентів. Робота гуртків, шкіл естетичного виховання та мистецьких закладів сприяла підвищенню музичної культури країни.

Загальні тенденції четвертого періоду: реформування вищої музично-педагогічної освіти; вдосконалення навчальних планів та впровадження ідей гуманізації в освітній процес; збільшення кількості провідних фахівців у науковій, педагогічній та виконавській діяльності; відсутність прямого спілкування з фахівцями інших країн, через політику радянського союзу, що гальмує розвиток музично-педагогічної освіти.

П'ятий період (1991 р. – початок XXI століття) – характеризується поверненням до національного музичного коріння, пошуками шляхів для міжнародного співробітництва та підвищенням культурного рівня.

З набуттям Україною незалежності навчально-виховний процес був направлений на вивчення багатой музичної спадщини, котру частково ігнорували в радянський період. Робота науковців велась у напрямку адаптації радянських освітніх програм до реалій нового часу. Паралельно створюються нові програми, так група авторів А. Авдієвський, А. Болгарський, І. Гадалова створили програму з музичного виховання на основі українського фольклору [3, с. 129].

З початком цього періоду Україна починає творчий діалог з багатьма іншими країнами. Набувають популярності міжнародні конференції, фестивалі та конкурси, де талановиті науковці та митці мають змогу обмінятися кращими здобутками в сфері музичної педагогіки та продемонструвати свій професіоналізм на міжнародній арені. Стверджується спеціалізована музична освіта – музичні школи, училища, академії та консерваторії готують фахівців високого рівня, про що свідчить затребуваність спеціалістів в якості виконавців та педагогів закордоном. Провідні викладачі вдосконалюють навчальні плани, розв'язують

актуальні проблеми сьогодення.

За час п'ятого періоду розвиток музичної освіти в Україні повернув в русло формування національної свідомості. Навчальні програми з музики в загальноосвітніх школах та спеціалізованих музичних навчальних закладах, збагатилися творами українських композиторів, знайшов своє місце узагальнений досвід інших країн. Можливість міжнародного співробітництва та вільної конкуренції з іншими країнами значно розширили можливості митців та провідних викладачів, науковці отримали змогу реалізовувати спільні наукові дослідження.

Пройшовши складний шлях становлення від відкриття приватних музичних шкіл наприкінці XIX ст. до розбудови цілісної системи виконавства, музичної педагогіки та наукових досліджень на початку XXI ст. – українська музична освіта загартувалась від нав'язування чужорідних ідей та висміювання митців, що боролись за національну свідомість. Співуча нація, багата на музичні таланти гідно вистояла в кризові часи та продовжує розвиватись в руслі високої духовності та культури.

Аналіз розвитку вітчизняної музичної освіти XX століття засвідчує недостатню дослідженість науковцями інструментальної освіти, зокрема гітарної. Це пояснюється тим, що в порівнянні з іншими європейськими країнами гітарне мистецтво розвивалось не так стабільно. Збільшення популярності гітари у другій половині XX століття зумовлює підвищення уваги науковців до даного музичного інструменту. Але відсутність системної інформації не дозволяє відтворити картину розвитку цього інструменту, що спонукає до подальшого історико-педагогічного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антропова Т. А. Болеслав Яворський та Київська консерваторія: культуротворчий, просвітницький, естетико-виховний аспекти / Т. А. Антропова // *Наук. вісн. НМАУ ім. П. І. Чайковського : Історія в особистостях* / ред.-упоряд. М. М. Скорик. – К., 2013. – Вип. 86. – С. 22–40.
2. Апраксина О. А. *Методика музикального виховання в школі: учебн. пособие* / О. А. Апраксина. – М.: 1983. – 222 с.
3. Гуральник Н. П. *Українська фортепіанна школа XX століття у контексті розвитку теорії і практики музичної освіти* : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Гуральник Наталія Павлівна. – К., 2008. – 503 с.
4. Дорошенко Т. В. *Розвиток музично-педагогічної думки в Україні (60–70-ті рр. XX ст.)* / Т. В. Дорошенко // *Вісник ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка : Педагогічні науки* / гол. ред. М. О. Носко. – Чернігів, 2014. – Вип. 120 – С. 108–111
5. Михайленко М. П. *Київська школа гри на гітарі* / М. П. Михайленко //

- Часопис НМАУ ім. П. І. Чайковського / гол. ред. В. І. Рожок. – К., 2010. – Вип. 6. – С. 47–50
6. Михайличенко О. В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. В. Михайличенко. – Луганськ, 2007. – 40 с.
  7. Мозгальова Н. Г. Теорія та методика інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Мозгальова Наталія Георгіївна. – К., 2012. – 506 с.
  8. Заєць В. М. Науково-практична школа М. А. Давидова як феномен формування виконавської майстерності баяніста : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Заєць Віталій Миколайович. – К., 2012. – 209 с.
  9. Ростовський О. Я. Розвиток шкільної музичної освіти в Україні (ХХ – початок ХХІ ст.) / О. Я. Ростовський // Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О. П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О. В. Михайличенко, редактор Г. Ю. Ніколаї. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 255 с.
  10. Черкасов В. Ф. Розвиток музично-педагогічної освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Черкасов Володимир Федорович. – К., 2009. – 465 с.